

Mikael Kosk
är journalist och redaktör för
Ekonomiska samfundets tidskrift.

Ingen gräns för hur mycket arbetstillfällena kan öka

Det är bara ökad syssel-
sättning som kan finansiera
välfärdssamhället. Juhana
Vartiainen driver hårt sin tes
att ett ökat utbud av arbets-
kraft föder nya arbetstillfällen.
Det sker på en öppen och
konkurrensutsatt marknad
där det inte går att bestäm-
ma lönerna med inhemska
kollektiva beslut.

Juhana Vartiainen, Samlingspartiets riksdagsleda-
mot, är tidigare överdirektör för statens ekonomiska
forskningscentral Vatt och chef för forskningsavdel-
ningen vid Konjunkturinstitutet i Sverige. Han har en
enastående överblick över hur den ekonomiska forsk-
ningen vävs ihop med det politiska beslutsfattandet.
Han sticker inte under stol med att nationalekonomin
som vetenskap, eller ekonomiska läror i allmänhet, har
stort inflytande på politiska beslut. Han anser också
att den ekonomiska vetenskapen gjort sig förtjänt av
sin framträdande roll, genom att med sina intellektu-
ella ansträngningar under 200 års tid utveckla teoretis-
ka ramar och empiriska metoder för att beskriva och
forska i hur välbästandet och dess materiella förutsätt-
ningar skapas.

Vartiainen föreställer sig självfallet inte att ekono-
misk forskning kunde ersätta politiska beslut. Ändå
går det att efterlysa mer problematisering av förhål-
landet mellan forskning och politik i hans nya bok *Su-
omalaisen talousajattelun kritiikki*. Föremålet för den
kritiska betraktelsen är de tankemodeller kring ekono-
min som finns bland olika aktörer här i landet, politi-
ker, medborgare, företagare, forskare och andra. Tan-
kemodellerna är i sig ett slags politiska ramar och det
gäller att vara noga med vilka resultat forskning ger
och vad som är ideologiskt betingade tolkningsmodel-
ler. Även ekonomisk forskning har ofta samhällsideo-
logiska utgångspunkter.

Staten skapar inte tillväxt

Ett av dessa förlegade tankemönster som Vartiainen ifrågasätter är att det skulle finnas en gemensam nationell vilja, ”vi finländare”, som kunde ge ett svar på de ekonomiska problemen. Det ger en felaktig föreställning om ekonomins väsen. Det är främmande för ett liberalt, individcentrerat konkurrenstänkande och en öppen marknadsekonomi.

Utifrån sin marknadsorienterade, moderata högerideologi driver Vartiainen några teser om vad ekonomin *inte* är. Det är inte statens uppgift att skapa ekonomisk tillväxt. Fördelningen mellan vinster och löner går inte att reglera med politiska beslut. Arbetsmarknadsparterna kan sist och slutligen inte avgöra lönenivån, som i det långa loppet alltid bestäms av produktiviteten på en öppen global marknad. Staten kan inte heller på lång sikt öka sysselsättningen genom investeringar eller aktiv arbetskraftspolitik. Tron på att välfärdstjänsterna kontinuerligt kan ökas håller inte, hur hög den absoluta levnadsstandarderna än är.

En av de klichéer Vartiainen särskilt går åt är föreställningen om att det skulle råda brist på arbetstillfällen. Det är många hundra tusen arbetstillfällen som skapas och upphör varje år. Om det finns kunnig arbetskraft föds alltid nya arbetstillfällen eftersom investeringarna söker sig till kunnandet, med en förväntning om en avkastning som bestäms av den internationella kapitalmarknaden. I den ekonomiskvetenskapliga världsbilden enligt Vartiainen finns i princip en oändlig mängd företagare och arbetstillfällen, som bjuds ut om en tillräcklig avkastning är att vänta. Det betyder helt enkelt att ju mer arbetskraften växer, desto fler arbetstillfällen föds.

Individen är utgångspunkten

Ekonomerna utgår inte längre från modeller där regeringen är klokare än medborgarna och den politiska beslutsfattaren därför kan manipulera dem som en djurforskare gör med en mus i ett laboratorium, skriver Vartiainen.

Både makro- och mikroekonomin utgår i dag från en metodologisk individualism, där utgångspunkten är individernas strävanden och verksamhet. De är rationella, välinformerade och långsiktiga.

De så kallade sötvattensekonomerna, av vilka makroteoretikern Robert Lucas är en av de mest kända, har dock gått för långt i sin tro på de alltigenom rationella och perfekt informerade agenterna. Enligt sötvattensläran kan inga kollektiva ingripanden i ekonomin, där priserna och lönerna kontinuerligt anpassar sig till ny information, leda till bättre resultat. Finanskrisen spräckte håll på myten om de välinformerade aktörerna.

I Vartiainens version av nyklassisk ekonomisk lära har de kollektiva mekanismerna sin givna plats. Han försvarar välfärdssamhället med omsorg, utbildning, sociala bidrag och arbetslöshetsersättningar, och en keynesiansk stimulanspolitik som reglerar den totala efterfrågan för att komma över konjunktursvackor. Inte desto mindre placerar han sig stadigt i den nyklassiska skolans mainstream med dess betoning av individen och företaget som de avgörande ekonomiska aktörerna.

Bara ökad sysselsättning finansierar omsorgen

För att beskriva den nyklassiska modellen så enkelt som möjligt leder en ökning av de olika produktionsinsatserna med en viss mängd till att det totala utfallet i slutändan ökar i samma proportion. Det är den teoretiska bakgrunden till utbudsteorin om arbetskraften, det vill säga att om arbetskraften ökar sker en motsvarande ökning av arbetstillfällena. Samma modell visar också att produktiviteten och den relativa kostnadsnivån är avgörande faktorer. Vartiainen talar för att slopa generella lönepåslag helt och hållet och ersätta dem med lokala avtal och så kallade glidningar som bestäms av produktivitetens ökning.

Med en övertygande analys visar Vartiainen varför produktivitetens ökning inte hjälper att lösa problemet med försörjningskvoten. Trots att produktiviteten ligger bakom så gott som hela välståndensökningen är det bara ökad sysselsättning som kan finansiera den offentliga sektorns omsorgsåtagande. Om produktiviteten och därmed lönerna ökar, ökar nämligen också den offentliga sektorns kostnader i motsvarande grad. Även om vårdsektorn inte kan ha samma produktivitet som industriproduktionen måste lönerna stiga i samma proportion, eftersom löne-

gapet annars skulle bli så stort att ingen längre vill arbeta inom den offentliga sektorn.

Enligt Vartiainen är allmänna löneförhöjningar via kollektivavtalet fel medel för att råda bot på de relativt låga lönerna och arbetskraftsbristen inom vården. Ett bättre verktyg skulle vara att öka anslagen till sjukhusen och vårdcentralerna, så att arbetsgivarna vid behov kan locka arbetstagare genom att låta lönerna glida uppåt. Det kunde vara ett sätt att öka vårdsektorns attraktionskraft men avigsidan är lika uppenbar: det leder till lönekonkurrens mellan olika orter och där finns oundvikligen förlorare.

Låg arbetslöshet är inte problemfri

Förutsättningen för att finansiera välfärdstjänsterna är att få ner arbetslösheten, men andra problem dyker upp när den närmar sig den strukturella arbetslöshetens nivå. Om arbetslösheten är låg ökar nämligen lönekraven och då skenar kostnadsnivån åter i väg. Vartiainen har ingen kristallklar analys av hur dilemmat ska lösas. Hans uppfattning om att arbetstagarparten har en alltför stark förhandlingsposition övertygar inte, redan av den anledningen att det finns branscher som har svårt att locka arbetstagare och som i framtiden kommer att ha ännu svårare att göra det.

Vartiainen svävar på målet även rörande finanspolitikens roll, som är betydande för ett land vars penningpolitik är bunden till en centralbank som det inte kan kontrollera. Han blir gungande i ett å-ena-sidan-å-andra-sidan. Han ser finanspolitiken som ett verkningsfullt medel för ett litet euroland att styra den totala efterfrågan, samtidigt som hans nyklassiska modell säger att det är andra faktorer än finanspolitiken som till syvende och sist bestämmer utfallet. Ett problem är att teorin och empirin kring verkningarna av små länders finanspolitik är bristfällig.

En större invandring är ett uppenbart sätt att öka arbetskraften då den demografiska utvecklingen är ogynnsam. Vartiainen är känd som en varm förespråkare av arbetsrelaterad invandring, men han avslöjar en aningen paternalistisk inställning till människor som kommer från andra delar av världen. Det verkar som han skulle se det som en god sak att kostnaderna för barn-
domen och utbildningen betalats av de unga och

kompetenta invandrarnas hemländer. Det är ett problematiskt sätt att se på människor från andra länder som arbetskraftsreserv för vår egen nyttas skull.

Den paternalistiska inställningen dyker också upp då Vartiainen talar om äldre arbetstagare som en börda för arbetsgivarna. Det är klart att deras produktivitet i snäv bemärkelse, som producerad värdeökning per arbetstimme, inte alltid är densamma som hos yngre arbetstagare. Däremot har de ofta ett kunnande och en erfarenhet som inte direkt kan mätas i termer av produktivitet. Vartiainen borde välja sina ord bättre i tider då det är av avgörande betydelse att arbetskarriärerna blir längre.

På det hela taget gisslar Vartiainen träffsäkert några av de förlegade tankemodellerna kring ekonomin. Men när han vill tänka ekonomin på nytt är han inte särskilt originell; han lutar sig mot ett nyklassiskt ekonomiskt tänkande som är så mainstream det kan vara.

Det är en modell som lyckats förklara ekonomin relativt väl, men som kan komma till korta i den digitala ekonomin. Digital produktion kan skala upp utfallet i princip i det oändliga med en minimal insats av arbete och kapital. Samtidigt behövs i stort sett lika många vårdare per patient även i framtiden, oberoende av hur många robotar som kommer till hjälp. Ekvationen med att lösa välfärdssamhällets finansiering är sannerligen inte enkel.

Juhana Vartiainen:
Suomalaisen talous-
ajattelun kritiikki.
Otava 2019, 316 sidor.